

**ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ДИДАКТИЧНА УМОВА
АДАПТАЦІЇ НАВЧАННЯ
СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ**

У статті розкрито технологію моделювання педагогічного супроводу студентів-іноземців у навчальній взаємодії, який спрямований на адаптацію до нового освітнього простору вищого навчального закладу. Автор подає структуру навчальної взаємодії як дидактичну умову узгодження міжособистісних стосунків між викладачем і студентом.

Ключові слова: педагогічний супровід, адаптація студентів-іноземців, структура навчальної взаємодії, міжособистісні стосунки.

В статье раскрывается технология моделирования педагогического сопровождения студентов-иностранцев в учебном взаимодействии, которое направлено на адаптацию в учебном пространстве высшего учебного заведения. Автор представляет структуру учебного взаимодействия как дидактическое условие согласования межперсональных отношений между преподавателем и студентом.

Ключевые слова: педагогическое сопровождение, адаптация студентов-иностранцев, структура учебного взаимодействия, межличностные отношения

In article the technology of modeling of pedagogical support of students-foreigners in educational interaction which is directed on adaptation in educational space of a higher educational institution reveals. The author represents structure of scientific interaction, which built on the coordination interpersonal relations between all participant scientific process.

Key words: pedagogical support, adaptation of students-foreigners, structure of scientific interaction, interpersonal relations.

Особливості сучасної вищої школи полягають у розширенні контактів із зарубіжними навчальними закладами, обміном фахівцями та студентами. Загальновідомо, що перебування в іншокультурному середовищі створює певні труднощі соціально-психологічної адаптації. Це ускладнює сприйняття цінностей та ідеалів іншокультурного середовища. Етнокультурна адаптація розглядається як складний і багатосторонній процес ознайомлення і їх сприйняття з новими умовами життя. Н. Лебедева етнокультурну адаптацію розглядає через взаємодію етнічних груп з «суб'єктами інших культур у єдності й цілісності міжгрупового взаємосприйняття» [3, с. 272].

Поміж основних проблем адаптації студентів-іноземців слід виокремити труднощі самоорганізації навчання у вищому навчальному закладі, використання продуктивних стратегій взаємодії, ефективної самореалізації в навчальному процесі. Це призводить до зниження рівня професійної підготовки студента-іноземця.

Пілотне дослідження, проведене нами на базі Придніпровської державної академії будівництва та архітектури та Криворізького технічного університету в 2009-2010 рр., показало, що близько 30% студентів-іноземців III курсу відзначають у самозвітах симптоми тривожності, самотності, підвищеної втоми, близько 55% вказують на складність установлювати продуктивні взаємовідношення з учасниками навчального процесу, а за показником причини академічних заборгованостей близько 65% студентів констатували глибокі переживання осуду з боку викладача.

У зв'язку з цим вивчення дидактичних умов ефективної адаптації студента-іноземця є актуальною проблемою.

Мета статті. Розкрити педагогічний супровід навчальної взаємодії як ефективну дидактичну умову адаптації студента-іноземця до навчання.

Ретроспективний аналіз поняття «навчальна взаємодія», засвідчує, що з уведенням у 1979 році О. Леонтьєвим поняття «педагогічне спілкування» різновиди продуктивних взаємовідносин у навчальному процесі стали інтенсивно вивчатися педагогами й психологами (О. Амонашвілі, О. Бодальов, Г. Дьяконов, В. Кан-Калик, Г. Костюк, О. Киричук, О. Леонтьєв). Проблему аккультурації особистості в навчальному процесі розкрито в роботах Т. Стефаненко, Н. Хрустальова, В. Москаленко, В. Комисарова. Проблема емоційної дезадаптації студентів як перешкоди повноцінного використання внутрішніх потенціалів знайшла висвітлення в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених (Є. Красік, Б. Положий, Є. Крюкова, В. Моляко, М. Певзнер, П. Просецький, О. Северний, А. Холмагорова, Дж. Берри, А. Зімбарго, Дж. Кларк, Р. Лінтон, Д. Уотсон, Р. Френд).

Окремих аспектам організації навчального процесу студентів-іноземців присвячено теоретичні й емпіричні дослідження (В. Александров, І. Бринза, В. Вус, В. Лемещук, В. Соф'їна). Педагогічні аспекти організації навчальної діяльності студентів у фаховій підготовці висвітлено в роботах І. Байдан, і М. Байдан, Л. Жовтан, А. Фоменко, О. Хмель, Н. Цодікова.

Незважаючи на кількість публікацій, проблема педагогічного супроводу в навчальній взаємодії як дидактична умова адаптації студента-іноземця в освітньому просторі вищого навчального закладу не є достатньо розкритою. Проте, потреба в дослідженнях значно зростає у зв'язку з трансформацією освітніх систем щодо обміну науково-педагогічними досягненнями в підготовці майбутніх фахівців.

Психолого-педагогічний феномен адаптації особистості до нового соціокультурного середовища найчастіше представлено в літературі як акультурація, що позначає прагнення особистості зберегти ідентичність до своєї культури і повноцінно сприймати своє «Я» в «чужому» культурному середовищі. Цей термін запропонували етнологи Р. Редфілд, Р. Лінтон, М. Херськовіч для позначення психологічних наслідків – довготривалого перебування в інокультурному середовищі та утворення нових патернів поведінки [1, с. 79]. Зауважимо, що акультурація розглядається як на груповому, так і на індивідуальному рівнях. В обох випадках зміни стосуються ціннісних орієнтацій, що визначаються в потребово-мотиваційних аспектах поведінки.

Згідно з моделлю акультурації канадського психолога Дж. Беррі людина не може з легкістю змінити свою поведінку, в неї виникає серйозний внутрішній та зовнішній конфлікти в процесі пристосування до нового соціокультурного середовища. Автор доводить, що всі візитери тією чи іншою мірою стикаються з труднощами при взаємодії з представниками іншої культури. Вхідження до нового культурного середовища є стресом для індивіда, який може мати різний ступінь вираженості: від слабкого до дуже сильного, так званого «культурного шоку».

Адаптація до іншої культури відбувається у процесі подолання стресового стану, що супроводжується відчуттями самотності й тривожності. Це призводить до вибору деструктивних стратегій міжособистісного відношення й втрати своєї цінності як повноцінної особистості. Визначений психологічний стан було вперше описано американським антропологом Д. Обергом, який на багато чисельному емпіричному матеріалі довів, що вхідження до нової культури супроводжується негативними відчуттями – втрати друзів і статусу, знедолення. Першими ознаками цього стану є здивування й неприйняття іншої культури, що утворює стійке переживання дискомфорту при усвідомленні відмінностей між культурами, а також плутанину ціннісних орієнтацій в соціальній і особовій ідентичності. Далі поняття «культурний шок» став поширеним у дослідженні психологічних проблем трудових мігрантів та студентів-іноземців. Автори виокремлюють стресовий етап адаптації, що призводить до втрати інтересу виконувати ту діяльність, яка є особистісно цільовою [1; 2; 3].

Цільовою діяльністю для студента-іноземця є навчання у вищому навчальному закладі. У психолого-педагогічній літературі цей процес розглядається тільки у взаємодії суб'єкта з навколишнім світом як такий, що задовольняє потреби особистості в пізнанні нового. Іншими словами, навчання присутне в кожній діяльності і становить процес формування її суб'єкта. На відміну від стихійного навчання існує й організоване, що здійснюється в організованих формах (школи, курси, вищих навчальних закладах).

З точки зору організованої освіти навчальна взаємодія має ключове значення в оволодінні теоретичним матеріалом і опопоміжкування його в практику. Важливим компонентом навчальної взаємодії є позитивні між персональні стосунки, які стають потенцією для підвищення інтерперсонального відношення суб'єкта навчання. Водночас, емоційна дезадаптація студента-іноземця спричиняє непередбачені конфліктні ситуації як на особистісному рівні, так і на груповому. У дослідженнях багатьох авторів зазначено, що погіршення стану здоров'я, апатії до цільової діяльності викликано внутрігруповими конфліктами, які призводять до несприйняття нових цінностей і моделей поведінки, що, врешті-решт, важливо для саморозвитку й особового зростання студента в навчальному процесі.

У сучасній педагогічній науці все більше приділяється уваги створенню таких умов, за яких посилюються адаптаційні механізми особи і знижуються її емоційна дезадаптація. Проблема адаптації постає особливо гостро, коли йдеться про студентів, зокрема таку категорію, як студенти-іноземці, які є об'єктом безпосереднього педагогічного впливу.

Останні п'ять років посилені є науковий інтерес до проблеми навчальної взаємодії як такої, що має невизначений до сьогодні дидактичний арсенал розвитку суб'єкта навчання. Так, у дисертаційному дослідженні О. Тамаркіної теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено можливості навчальної взаємодії як ефективного засобу з розвитку самостійності студента в процесі вивчення іноземної мови [8]. У дисертації Н. Побережної на емпіричному матеріалі доведено психолого-педагогічні механізми самоактуалізації студента при застосуванні інформаційних технологій. Автор визначила цінність педагогічного супроводу студента в навчальній взаємодії, в якому враховано мотиваційні й емоційні стани учасників навчального процесу [7].

Уважаємо, що важливою складовою педагогічного супроводу в навчальній взаємодії є креативне моделювання викладачем навчальних задач, що відповідають потребово-мотиваційній сфері студента-іноземця. Зауважимо, що у формувальному експерименті, який було нами проведено протягом 2010-2011 років, підтвердив факти ефективного педагогічного супроводу навчальної взаємодії:

1) чітке визначення викладачем навчальної задачі від різного виду практичних вправ, що активно використовується в навчальному процесі ефективно самоактуалізує й самореалізує особистість студента-іноземця в освітньому просторі ВНЗ;

2) усвідомлення навчальної взаємодії викладачем як педагогічного інструментарію на відміну від управління, організації, керування сприяє повноцінно інтеріоризувати студентом-іноземцем теоретичного матеріалу.

Таким чином, навчальна взаємодія – це унікальний педагогічний інструмент забезпечення діалогізації навчального матеріалу, це засіб ідентифікації суб'єкта навчання до рівня самодостатньої особистості.

Уміння викладача моделювати навчальну взаємодію передбачає структурування на кожному етапі розвитку навчальних умінь студента-іноземця відповідного педагогічного супроводу.

Під педагогічним супроводом навчальної взаємодії ми визначаємо конструктивні стратегії міжособистісних стосунків, що виявляються у:

- психолого-педагогічній профілактиці емоційної дезадаптації студента-іноземця;
- психолого-педагогічній просвіті структурування діалогічності процесу інтеріоризації й опопоміжкування навчального матеріалу;
- психолого-педагогічній підтримці студента-іноземця на всіх рівнях його життєдіяльності в освітньому просторі вищого навчального закладу.

До додаткових характеристик педагогічного супроводу в навчальній взаємодії ми відносимо такі:

- 1) навчання здійснюється в культурі міжособистісних стосунків, що спрямований на самоактуалізацію й саморозвиток особистості в навчальному процесі;
- 2) зміст навчальних задач складаються з урахуванням мультикультурних ознак особистісного життя студента-іноземця;
- 3) установлення міцної міжкультурної й міжособистісної комунікації між учасниками навчання з різними культурами;
- 4) розвиток рефлексивного спілкування в навчальному процесі як умову розвитку ідентичності студента в навчальному процесі.

Такий педагогічний супровід навчальної взаємодії є перспективним як дидактична умова, оскільки дозволяє одночасно викладачу і студенту здійснювати діагностування ефективності навчання й саморозвитку учасників навчальної взаємодії

Визначення вище означених складових педагогічного супроводу навчальної взаємодії ґрунтувалось на гуманітарно-антропологічній психології, в якій покладено ідею можливості й необхідності сходження людини до повноти своєї реальності. Суть цього підходу відображають ключові поняття: «гуманітарний» (лат. *humus* – «грунт» і *humanus* – «людський»), що позначають простір зародження й розвитку людських якостей та здібності оволодівати культурною спадщиною для її збагачення; «антропологічний» (від грецького «*anthropos*» – «людина») символізує сутнісні надзвичайні намагання, прагнення людини, тобто людина стає засобом самовираження духовного зростання, укріплення здоров'я, збагачення інтенції універсалізації людського в людині. Інтенція здорової людини, за визначенням Г. Олпорт, виникає в потребі досягати мету, соціальну за своєю суттю й творчу за характером [6]. Смісл означеного супроводу дозволяє повноцінно розвиватися студенту як такого, що здібний подолати труднощі в контексті гуманістичної цінності людини в людині.

Змістовну основу технологій педагогічного супроводу, які забезпечують успішність процесу акультурації студента-іноземця, становлять різноманітні форми навчання, поміж яких найбільш успішними в нашому дослідженні були інтерактивні методи. Так, для збільшення кількості оволодіння термінологічним апаратом за відповідною навчальною дисципліною, було використано тематичні діалоги. Фактично вони виконували функцію креативного акту активності студента в «зоні найближчого розвитку» і «переключали» потенціали студента на адаптацію в освітньому просторі. Ми відзначили, що від змісту активності студента залежить подальша його активність у стратегії навчання як адекватного процесу адаптації в іншокультурному середовищі.

За результатами теоретичного та емпіричного дослідження встановлено, що адаптація студентів-іноземців є важливим компонентом організації успішного оволодіння теоретичним матеріалом. Навчальна взаємодія є універсальним видом педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу, в якій є невичерпані можливості здійснювати профілактичну, просвітницьку, педагогічну підтримку студента, попереджувати його емоційну дезадаптацію. Застосування технології педагогічного супроводу в процесі адаптації студентів-іноземців до нового культурного середовища зумовлена необхідністю подолання труднощів у навчальному процесі. Чітке розуміння викладачем сутності навчальної взаємодії сприяє міжкультурної толерантності та забезпечує більш ефективне входження студента до нового освітнього простору його життя.

З'ясовано, що питання розвитку позитивних міжперсональних стосунків залежать від інтерперсональних, що потребує більш детального вивчення як важливого компонента ефективного використання навчальної взаємодії.

Література

1. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М.: Просвещение, 1999. – 320 с.
2. Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросскультурную психологию / Н. М. Лебедева. – М.: Просвещение, 1998. – 228 с.
3. Лебедева Н. М. Социально-психологические закономерности аккультурации этнических групп // Этническая психология и общество / под. ред. Н. М. Лебедевой. – М.: Старый сад, 1997. – С. 271 – 289.
4. Музыка О. Л. Ціннісна підтримка: теорія і практика сприяння особистісному зростанню / О. Л. Музыка // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 7. – С. 1 – 5.
5. Муравьёва О. М. Профессиональная идентичность молодежи, проявляющей инновационную активность / О. М. Муравьёва, А. Е. Тьль // Вопросы психологии. – 2011. – № 4. – С. 13 – 23.
6. Олпорт Г. Личность в психологии / Г. Олпорт – М.: КСП+, СПб; Ювента, 1982. – 235 с.
7. Побережна Н. О. Дидактичні умови впровадження інформаційних технологій у навчальний процес вищого навчального закладу: автореферат дисер. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук; спец. 13.00. 09 – «Теорія навчання». – Кривий Ріг, 2010. – 20 с.
8. Тамаркіна О. Л. Дидактичні умови самостійності студентів вищого навчального закладу: автореферат дисер. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук; спец. 13.00. 09 – «Теорія навчання». – Кривий Ріг, 2010. – 20 с.
9. Berry J. W. Psychology of acculturation. // J. Berman (Ed.) Cross-Cultural Perspectives / Lincoln, 1990.